

Η ΝΟΜΙΚΗ ΩΣ ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΥΠΘ

ΚΩΝΣΤ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ

§ 1. Προϋποθέσεις καθορισμοῦ τῆς συστηματικῆς θέσεως τῆς νομικῆς. Λόγοι ἀμφισβητήσεως τῆς ἐπιστημονικότητος αὐτῆς. § 2. Ὁντολογικαὶ καὶ δεοντολογικαὶ ἐπιστῆμαι. § 3. Διάκρισις δεοντολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τεχνικῆς. § 4. Ὁ διχασμὸς τῆς νομικῆς εἰς ἐπιστήμην καὶ εἰς τεχνικήν. § 5. Τὸ ἀδύνατον αὐτοῦ λόγῳ τῆς λογικῆς ἐνότητος. § 6. Τὸ ἀδύνατον αὐτοῦ λόγῳ τῆς ἀξιολογικῆς ἐνότητος. § 7. Τὸ ἀδύνατον μιᾶς σχετικῆς Ιστορικῆς διακρίσεως. § 8. Τὸ πλᾶσμα ὡς ίδιαζον τῇ νομικῇ τεχνικὸν μέσον. § 9. Ἡ ἐνότης τοῦ δικαίου ἀνάγκη τῆς δεοντολογικῆς σκέψεως. § 10. Τὸ ἄλογον στοιχεῖον ἐν τῇ νομικῇ λειτουργίᾳ. § 11. Ἡ συστηματικὴ θέσις τῆς νομικῆς ἐπιστήμης.

§ 1. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ προβλήματος τοῦ ἀφορῶντος τὴν θέσιν τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἐπιστημῶν ἀπότελεῖ τὴν προβαθμίδα εἰς τὸν διακαθορισμὸν τῆς καθ' ὅλου ἐπιστημονικῆς λειτουργίας καὶ μεθόδου αὐτῆς. Τὸ πρόβλημα ὅμως τοῦτο προϋποτίθησιν ὡς λελυμένον τὸ ζήτημα τῆς ἐπιστημονικότητος τῆς νομικῆς ἐρεύνης. Τῷ ὅντι, πρὸ τῆς παροδικότητος τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς νομικῆς ἐρεύνης καὶ τοῦ ἀντικειμένου περὶ ὃ στρέφεται αὕτη, κατέστη ἀπὸ πολλοῦ ὁ χαρακτὴρ αὐτῆς διὰ πολλοὺς προβληματικός. Τοιοῦτο ζήτημα εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀφήσῃ τις νὰ παρέλθῃ ἀλυτον, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον αὐτοὶ οὗτοι οἱ νομικοὶ ἔθεσαν κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν ἐπιστημονικότητα τῆς ίδιας των ἐπιστήμης. Ἐχαρικτηρίσθη δὲ ἡ νομικὴ ἄλλοτε μὲν δικῶς, ἄλλοτε δὲ μερικῶς, ὡς τεχνική, ἐνέχουσα βουλητικὰ στοιχεῖα, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι δὲν θέτει, γιγνώσκουσα, ἀπολύτους νόμους, γεγονὸς, κατ' αὐτοὺς θεμελιωτικὸν τῆς ἐπιστημονικῆς λειτουργίας, (1) ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι ἐκτείνεται πέ-

(1) Géne de Science et technique en droit privé positif, 1914 σ.68 κ.ε.
Ιδίως σελ. 70 «Que si nous prenons celui-ci (le droit) dans sa réalité

οαν τῆς γνώσεως τοῦ ὅντος, εἰς τὸν διακαθορισμὸν τοῦ τὶ δέον γενέσθαι, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς θεμελιώσεως μιᾶς ἔξουσιαστικῆς καταστάσεως ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ.

‘Η πρώτη ἀντίρροησις προδίδει τὴν ἐσφαλμένην μεθοδολογικὴν συνταύτισιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης (2). Μόνον τῆς τελευταίας τινής ἔργον εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ δημιουργία τῆς φύσεως διὰ τῆς θέσεως ἀπολύτων καὶ γενικῶν νόμων. ’Αλλὰ ἡ γνῶσις, ὡς ἀναγνώρισις τῆς ἀξίας τῆς ἀληθείας, δὲν περιορίζεται εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τοῦ ἀπὸ πάσης ἀξίας ἡλευθερωμένου, ἀλλ᾽ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸν ὑπὸ τῶν ἀξιῶν διεπόμενον κόσμον καὶ εἰς πᾶν ἐν αὐτῷ ἀξιόλογον. ‘Η δὲ γνῶσις δὲν εἶναι μόνον γνῶσις τοῦ ἀπολύτου ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀπολύτου, κατ’ ἀκολουθίαν τοῦ ἀξιόλογου, ἐντῷ ἀτόμῳ. (3)

vivante de droit positif... il semblera dès l'abord peu exact, d'y voir une science proprement dite, c'est à dire, suivant la conception moderne la plus accréditée et la moins contestable: une discipline de l'esprit, qui saisisse les rapports généraux des phénomènes et cherche à en dégager les lois ou à déterminer les règles qu'ils imposent. En soi, le droit positif est plutôt essentiellement un art, si l'on entend par là tout mécanisme de mise en oeuvre des préceptes vitaux (lois acquises ou croyances), en vue d'un but pratique».

(2) Τὸ ἀδιάκοιτον τῶν φυσικῶν καὶ τῶν ιστορικῶν ἐπιστημῶν ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν πλάνην τοῦ ἐν πολλοῖς σπουδαιοτάτου ἔργου τοῦ F.G.ény. ‘Ἐκδηλοῦται δὲ συφῶς καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα π.χ. Science et Technique 1914 I, § 59 σ.176,177.’ Η τάσις πρὸς μεθοδολογικὴν διάκρισιν τῶν φυσικῶν ἀπὸ τῶν ιστορικῶν ἡ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καθίσταται δοṣημέραι ισχυροτέρᾳ καὶ σταθεροτέρᾳ. ’Ιδε Ricker. Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung 1931, Kap. III τδ. σ. 197 κ.έ., τοῦ αὐτοῦ Naturwissenschaft und Kulturwissenschaft 1921 σ.11-16, Windelband, Einleitung in die Philosophie 1923 § 12 σ.240 κ.έ. τοῦ αὐτοῦ Präludien Top. II σελ. 136 κ.έ. Stammle Lehrbuch der Rechtsphilosophie 1923 § 29 σ. 61 σημ. 1, Binder Rechtsphilosophie 1925 σ. 841. Περὶ τοῦ πόσον ἀριφισθεῖται ἡ ἐπιστημονικότης τῆς νομικῆς, ὅρᾳ καὶ W. Schönfeld, Die logische Struktur der Rechtsordnung, 1929 σ. 9.

(3) Αἱ ροπὴ πρὸς διάγνωσιν τοῦ ἀπολύτως γενικοῦ καὶ τοῦ ἀπολύτως ἀτομικοῦ ἀπορρέουν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας τῆς

“Ος ἐκ τούτου εἶναι ἐπιστῆμη καὶ ή ἴστορία καὶ ἡ ἀξιολογυκῶς προβαίνουσα κοινωνιόλογία, αἵτινες, στρέφομεναι πρὸς τὴν ἀξίαν, στρέφονται κατ’ ἀνάγκην καὶ πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀπολύτως ἀτομικοῦ, διεργάτης ἀλλως ἀπόλλησι τὴν ἀξίαν του διὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου. Ἡ συγχώνευσις τοῦ ἀξιολόγου καὶ τοῦ ἴστορικοῦ ὅντος μετὰ τοῦ φυσικοῦ ὅντος, ἡ ἐκμηδενίζουσα τὸ ἴδιαζον τοῦ ἴστορικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κόσμου, δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς τελικῶς ἀποκρύψθεισα. Ος τελευταῖα μόνον αὐτῆς ὑπολείμματα δέον νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ἐν τῇ κοινωνιολογίᾳ προσπάθειαι τῆς Βιολογικῆς ἡ καὶ ψυχολογικῆς ἔξηγήσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

‘Αλλ’ οὔτε ἡ παροδικότης τοῦ ἀντικειμένου καὶ ἡ μετ’ αὐτῆς συνυφασμένη παροδικότης τῶν πορίσμάτων τῆς νομικῆς δύνανται γὰ προβληθοῦν ὡς ἐπιχείρημα κατὰ τῆς ἐπιστημονικότητός της. (4) Ἡ παροδικότης πράγματι φίσταται καὶ ἀφερᾶ τὸ πρὸς ἐπεξεργασίαν ὑλικὸν. Ἡ χρονικότης καὶ ἡ παροδικότης ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν παντὸς δργανικοῦ, παντὸς ἴστορικοῦ φαινομένου, ἐπομένως καὶ τοῦ δικαίου. Άλλὰ τὸ ἀγτικείμενον τῶν ἴστορικῶν καὶ ἡθικῶν ἐπιστημῶν εἶναι τὸ νόημα τὸ συνυφασμένον πρὸς τὰς εἰδικὰς μορφὰς τῶν ἀποικιῶν ἀξιῶν τῆς ἴστορικῆς πραγματικότητος. Τὸ νόημα δὲ τοῦτο, ἐφ’ ὃ σον ἔρευναται ἔνιαίως πρὸς τὰς ἀπολύτους ἀξίας, εἶναι ἀπολύτως ἄχρονον, δ-

ἀληθείας’ ή δ’ ἴστορια αὐτῶν ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς διακρίσεως τῶν ἐπιστημῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἴστορία στρέφεται κυρίως πρὸς τὸ ἀτομικὸν καὶ ἡ φυσικομαθηματικὴ κυρίως πρὸς τὸ γενικόν, χορακτηρίζονται συνήθως αἱ ἴστορικαι ἐπιστῆμαι ὡς ἔξατομικεύουσαι, αἱ δὲ φυσικαι ὡς γενικεύουσαι ἐπιστῆμαι. Τὴν θεμελιώδη αὐτὴν διάκρισιν κατ’ ἔξοχὴν ἀνέπτυξεν δ R i c k e r t Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung 1921 Kap. καὶ III II σ. 143 καὶ ὥστα I d l e § IV σ. 197 καὶ 258-59. “Ορα καὶ W i n d e l b a n d, Präludien ἐνθ’ ἀνωτέρῳ. Άλλὰ καὶ νομικοὶ γνωρίζονται καὶ ἀναγνωρίζουν τὴν διάκρισιν αὐτῆν. R a d b r u c h, Grundzüge der Rechtsphilosophie 1914 σ. 208 κ.ε., B e k k e r , Das Recht als Menschenwerk und seine Grundlagen, 1920 σ. 22, B i n d e r , Rechtsphilosophie 1925 σ. 109 κ. ε. S t a m m l e r , Lehrbuch der Rechtsphilosophie 1923 § 30 σημ. 3, S a l o m o n , Grundlegung zur Rechtsphilosophie 1925 σελ. 16 C . T s a t s o s , Der Begriff des positiven Rechtes, 1928 Kap. I § 4 σ. 47.

(4) M e z g e r Recht und Erfahrung, ἐν Zeitschrift für Theorie des Rechtes II (1927-1928) σ. 12. B i n d e r ἐνθ. ἀν. σ. 847 κ.ε.

συνδήποτε παροδικὸν, μεταβλητὸν καὶ ἂν εἴναι τὸ ὑλικὸν εἰς ὃ ἐκάστοτε ἀναφέρεται ἡ νομικὴ ἐπιστήμη εἰδικῶς καὶ αἱ ἴστορικαι ἐπιστῆμαι γενικῶς. Ἀπὸ τῆς ἐκτεθείσης ἐσφαλμένης ἀπόψεως μόνον ἡ ἀνόργανος φύσις θὰ ἡδύνατο νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐπιστήμης, οὐχὶ βεβαίως διότι τὰ εἰδικὰ φυικόμενα αὐτῆς εἴναι αἰώνια, ἀλλὰ διότι ἐν τῇ γενικότητι αὐτῶν ἐφευνῶνται ὡς ἄχρονα καὶ διότι μόνον ὡς τοιαῦτα γίνονται ἀντικείμενον τῇ φυσικῇ ἐπιστήμῃ. Πᾶν τὸ ἐν χρόνῳ ἐνόν, κατὰ τὴν ἐσφαλμένην αὐτὴν ἀντίληψιν, θὰ ἀπεκλείετο τῆς ἐπιστήμης. Εἰς τοιαῦτα γενικῶς ἀπαράδεκτα συμπεράσματα ἀγει ἡ μέχοι κεραίας ἐφαρμογὴ τῆς προρρηθείσης διακρίσεως.

§ 2. Τὸ δεύτερον πρόβλημα ἐμφινίζει ἐν πρώτοις μίαν ὅψιν καθαρῶς ὁρολογικήν, συνισταμένην εἰς τὸ ἐὰν ἐπιστήμη ὅγοι μάζεται. Ἡ γνῶσις τοῦ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ δύντος μόνον καὶ οὐχὶ καὶ ἡ γνῶσις τοῦ δέοντος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔδει ἡ ἡθική, ἡ δογματικὴ τοῦ δικαίου, ἐν μέρει ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ λογικὴ νὰ θεωρηθῶσι κείμεναι ἔξω τῶν ὅρων τῆς ἐπιστήμης, καθότι δὲν περιορίζονται εἰς τὸν διακαθορισμὸν τοῦ δύντος, εἴτε τοῦτο εἴναι νοητὸν, εἴτε τοῦτο εἴναι αἰσθητόν, ἀλλὰ ἐκτείνονται εἰς τὸν διὸ ἀλληλαναφορᾶς ἐνὸς γνωστοῦ νοητοῦ καὶ ἐνὸς μεθ' ἐνὸς σκοποῦ συνυφασμένου αἰσθητοῦ, δηλαδὴ ἐνὸς ἴστορικοῦ φαινομένου, διακαθορισμὸν τοῦ δέοντος, δηλαδὴ ἐκείνου, δπερ δέον καὶ ἔδει νὰ πραγματοποιηθῇ, ἵνα τὸ μικτὸν τοῦτο ὃν γίνῃ πλήρης φορεὺς τοῦ σκοποῦ, τοῦ τέλους, καὶ οὕτω ἀναφερθῇ τοῦτο εἰς τὸ νοητόν. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ μορφὴ τῆς γνώσεως τοῦ δέοντος προϋποτίθησι τὴν μορφὴν τῆς γνώσεως τοῦ δύντος, ἐξ οὗ τὸ δέον νὰ ἀφορμᾶται· ἐφ' ὃ καὶ πᾶσα δεοντολογικὴ ἐπιστήμη περιλαμβάνει καὶ στοιχεῖα δύντολογικὰ καὶ δὴ ἴστορικά. Δυνατὸν μάλιστα καθ' ὅλην τὰ δεοντολογικὰ καὶ τὰ δύντολογικὰ νὰ συνταυτίζονται κατὰ τοσοῦτον, καθ' ὃσον τὸ γίγνεσθαι ἀποτελεῖ καὶ τὸ δέον γενέσθαι. Παραδειγμα ἐν πολλοῖς τῆς περιπτώσεως ταύτης εἴναι ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ ἐθιμοτυπολογία. ⁽¹⁾

Γνῶσις γεννᾶται καὶ ὑφίσταται διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀπολύτου ἀξίας τῆς ἀληθείας. Ἡ δ' ἀξία αὕτη δὲν ἀναγνωρίζεται

(1) Binder Philosophie des Rechts 1925 § 1d/q § 29 σελ. 853 κ. ἔ. Stammler Lehrbuch der Rechtsphilosophie §, 1923, § 25 καὶ 28.

μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς αἰσθητὸν η̄ νοητόν τι ὅν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ δέον τὸ διὰ τῆς ἀλληλαγαφορᾶς τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ θεμελιούμενον. Τὸ βάσιμον τῆς θέσεως αὐτῆς προκύπτει σαφέστερον ἐκ τῆς ἔρεύνης τοῦ τί ἔστι ὅν. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, κατ' ἀρχὴν ἀπαξάριτον, τὸ ὅν εἶναι πάντοτε συσχέτισις νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ. Τὸ ὅν, ὡς ἀντιλεμένον καθαρῶς αἰσθητόν, ἐκεὶ ηδενίζεται ὑπὸ τῆς ικατικῆς σκέψης. Τι ἴνται τίον ὑφίστατοι ὅν καθαρῶς νοητόν, ὅπότε καὶ ἔξερχομ-θα τοῦ κύκλου τῶν χρονιῶν καὶ τοπικῶν φαινομένων. Τὸ ὅν ὑφίσταται ιστορικῶς, ἀφ' ἣς ὑπάρξῃ η̄ ἀναφορὰ τοῦ ἥδη δεδομένου αἰσθητοῦ πρὸς τὴν ἐκάστοτε τὸ ὅν δημιουργοῦσαν ἀξίαν. Ή γιῶσις τοῦ ὄντος, ἢτοι τῆς οχετικῆς πρὸς τὸν ὄρισμὸν αὐτοῦ ἀναφορᾶς, εἶναι γνῶσις δυντολογική. Δυνατὸν δῆμος ὁ λόγος νὰ μὴ στρέφεται πρὸς μίαν σχέσιν ιστορικῶς δεδομένην. Ναί, μὲν εἶναι δεδιμένον τὸ νοητὸν στοιχεῖον καὶ ἐπίσης δεδομένον ἐν φαινόμενον ιστορικὸν, ὁ λόγος δῆμος στρέφεται οὐχὶ μόνον πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ ὄντος, ὡς δεδομένου φαινομένου, ἀλλ' ἀιαζητεῖ καὶ πῶς πρέπει νὰ ἔξελιχθῇ καὶ διομος φωθῇ εἰς τὸ μέλλον τὸ ἥδη ιστορικῶς δεδομένον, ἐν τῇ κατευθύνσει πρὸς ώρισμένον σκοπὸν, οὐα τοῦτο καταστῆ φορεὺς τῆς δεδομένης ἀξίας.⁽²⁾ Τὸ μέλλον τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε κατὰ δυνατότητα ὅν, ἀλλὰ εἶναι δέον. Ή ἀνοφορὰ τοῦ φαινομένου πρὸς τὸ νοητὸν θεμελιοῦ ιὴν διτότητα αὐτοῦ. Ή ἀιαφορὰ ἐνὸς ιστορικοῦ φαινομένου πρὸς τὸ νοητόν, ἢτις ἀιαφορὰ προϋποθέτει πάλιν τὴν σχέσιν ἐνὸς αἰσθητοῦ πρὸς ἐν νοητόν, προϋποθέτει δηλαδὴ τὴν προτέραν δι' ἀναφορᾶς γένεσιν τοῦ ιστορικοῦ φαινομένου, δύναται νὰ καθορίσῃ καὶ τὸ πῶς δέον νὰ διομορφωθῇ περαιτέρω τὸ ιστορικὸν δεδόμενον, ὥστε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν τελικὸν οκοπὸν καὶ (ὕτω διατελέσῃ ἐν θετικῇ ἀιαφορᾷ πρὸς τὸ νοητὸν τοῦτο).

"Ἐχομεν δὺο πρόσωπα ἐξ ὃν τὸ ἐν μεταβιβάζει εἰς τὸ ἔτερον ἀντὶ χρήματος ἀντικείμενόν τι. Αἱ οχετικαὶ πρὸς ταῦτα ἐνέργειαι, ὑφιστάμεναι καὶ διὰ τὴν αἴσθησιν, ἀποτελοῦσι καὶ μέρος τῆς ψυχολογικῆς πραγματικότητος. Ἐν τούτοις τὸ παρ' αὐταῖς οὖσιῶδες, πρὸς τὸ δποῖον στρέφεται η̄ γνῶσις ἥμῶν δὲν εἶναι καθαρῶς πραγ-

(2) Mezger Recht und Erfahrung ἐν Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts, II (1927—1928) σ. 11.

ματικὸν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ στοιχεῖον, ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ πρᾶξις αὐτὴ ἔχει σημασίαν διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωήν, ὅτι ἔχει ἀξίαν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, μεῖζονα ἐκείνης τὴν ὅποιαν ἔχει ἡ καθαρὰ φυσικὴ ἐνέργεια.⁹ Ενδιαφέρει δηλαδὴ τὸ νόημα τῆς πράξεως αὐτῆς, τὸ νοητὸν αὐτῆς στοιχεῖον.¹⁰ Άλλὰ διὰ νὰ ὑπάρξῃ τὸ νόημα τοῦτο, πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ ὠρισμένα γεγονότα, ὠρισμένοι σκοποί, οἵ ὅποιν νὰ προσδίδουν νόημα ἡ ἀξίαν εἰς τὴν πραγματικότητα. Οἱ σκοποὶ αὐτοὶ δύνανται νὰ εἶναι ὑλικοὶ καὶ μή, γενικοὶ καὶ σχετικοὶ.¹¹ ὅταν δημιουργεῖται σχετικοὶ πρέπει, διὰ νὰ ἔχουν ἀξίαν, νὰ ἔχουν τοιαύτην ἐν σχέσει πρὸς ἐτερόν τινα σκοπόν, ὅστις τελικῶς πρέπει νὰ εἶναι γενικὸς καὶ ἀπόλυτος.¹² Εν προκειμένῳ τὰ γεγονότα τὰ ὅποια εἰς τοὺς ἀνωτέρω φηθέντας σκοποὺς προσδίδουν ίδιαίσουσαν ἀξίαν εἶναι πολλά. Εἶναι οἱ οἰκονομικοὶ σκοποὶ τῶν ἐνεργούντων, ἐνδεχόμενως οἵ ἡθικοὶ ἢ πολιτικοὶ σκοποί. Πάντως ἐν γεγονός προσδίδον εἰς τὰς πραγματικὰς ἐνεργείας ἀξίαν ίδιαιτέραν εἶναι τὸ δίκαιον. Αἱ ἀνωτέρω πραγματικαὶ ἐνέργειαι γίνονται, ἀφ' ἣς συσχετισθοῦν μὲ τὸ δίκαιον, πράξεις δικαίου, οἵ οἱ μία δικαιοπραξία.¹³ Όλαι αἱ κοινωνικαί, ἀλλως αἱ ιστορικαὶ πράξεις ἀποκτοῦν τὴν σημασίαν των, τὸ νόημά των ἢ ἐνδεχομένως τὰ νοήματά των ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἀρχήν. Αἱ προκείμεναι δὲ ἐνέργειαι, ἀνεξαρτήτως τῆς οἰκονομικῆς, ἡθικῆς καὶ ἄλλης ἀξίας των, σι σχετιζόμεναι μὲ ὠρισμένας διατάξεις τοῦ θετικοῦ ἡμῶν δικαίου, ἀποκτοῦν νομικὸν νόημα.¹⁴ Διὰ τοῦ νοήματος αὐτοῦ ἀποκτοῦν ἐνότητα καὶ δρίζονται πλέον ως ἀγοραπωλησία. Οὕτω ἐκ τῆς ἀναφορᾶς ἐνὸς πραγματικοῦ γεγονότος πρὸς ἐν νόημα, γεννᾶται ἐν ιστορικὸν ἢ κοινωνικὸν ἢ εἰδικότερον γομικὸν γεγονός τὸ ὅποιον καλεῖται ἀγοραπωλησία. Ήδη ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγοραπωλησίας αὐτῆς εἶχε κεκρυμμένα ἐλαττώματα καὶ ὃ ἀγοραστής, μὴ χρειαζόμενος τὸ ἀγορασθὲν ἀντικείμενον, θέλει νὰ τὸ ἀποδώσῃ.¹⁵ Ερωτᾶται ἐὰν μία τοιαύτη ἀπόδοσις ἔχει νόημα νομικῶς. Δὲν ἐρωτᾶται ἀορίστως, τὶ δέον γενέσθαι, ἀλλὰ εἰδικῶς ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ὠρισμένον σκοπόν. Διότι ἀλλως θὰ ἔξηταζετο καὶ ἡ ποινικὴ εὐθύνη τοῦ πωλητοῦ τοῦ παραστήσαντος ψευδῆ πράγματα ως ἀληθῆ ἢ ἢ ἐνδεχομένη μείωσις τοῦ τιμήματος κ.τ.λ.¹⁶ Άλλος ἔδω ἔχει δρισθῆ ὁ σκοπὸς ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν ὅποιον θὰ ἔξετασθῇ τὸ νομικὸν γεγονός τῆς ἀγοραπωλησίας πράγματος ἔχοντος κεκρυμμένα ἐλαττώματα.¹⁷ Ο σκοπὸς δὲ οὗτος εἶναι ἡ ἀναστροφὴ τῆς ἀγοραπωλησίας. Οὕτω λοιπὸν τὸ νομικὸν γεγονός τὸ προκύψαν-

ἐκ τῆς συσχετίσεως ἐνὸς αἰσθητοῦ πρὸς ἐν νοητὸν τὸ ἀναφέρομεν ἐκ νέου, ὡς ἔνιαῖον τι, πρὸς τὰ νοήματα τοῦ δικαίου.³ Εκ τῆς ἀναφορᾶς δὲ ταύτης προκύπτει ἡ κρίσις, ὅτι ἐὰν τὸ ἐν λόγῳ ἀντικείμενον ἔχει ὠρισμένα κεκρυμμένα ἐλαττώματα, ἐπιτρέπεται ἡ ἀναστροφὴ τῆς ἀγοραπωλησίας, ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας, ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας, χορηγουμένης πρὸς τοῦτο τῆς *actio exhibitoria*, καθόσον τότε ἡ συγκεκριμένη ὑπὸ κρίσιν περίπτωσις ἀναφέρεται θετικῶς πρὸς τὰς σχετικὰς περὶ ἀναστροφῆς τῆς ἀγοραπωλησίας διατάξεις τοῦ θετικοῦ δικαίου.

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τῆς γνώσεως πρόκειται ἀλληλαναφορὰ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ· μὲ τὴν διαφοράγ, ὅτι εἰς μὲν τὴν μίαν περίπτωσιν λαμβάνει χώραν ἡ ἀναφορὰ μεταξὺ τοῦ φαινομένου καὶ τοῦ νοητοῦ πρὸς διακαθορισμὸν τοῦ ὄντος, εἰς δὲ τὴν ἐτέραν περίπτωσιν λαμβάνει χώραν ἡ ἀναφορά, οὐχὶ μεταξὺ τῆς πράξεως, ὡς ἴστορικοῦ φαινομένου, ἀλλὰ τοῦ ὠρισμένον τέλος ἐνέχοντος τιοιούτου καὶ τοῦ νοητοῦ, εἰδικῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ τεθειμένον αὐτὸν τέλος. Ἡ πρώτη περίπτωσις θεμελιοῖ τὸ ὄν, ἡ δευτέρα θεμελιοῖ τὸ δέον γενέσιμαι, ἀνεξαρτήτως ἀν τοῦτο ἔκτελεῖται ἢ δὲν ἔκτελεῖται. Μόνον ὅμως ὅταν ἔκτελεῖται, συνεπάγεται ἀναφορὰν θετικὴν τοῦ ἴστορικοῦ δεδομένου πρὸς τὸ νοητόν. Όποιαδήποτε ἀλληλαγόρωφωσις τοῦ αἰσθητοῦ θὰ συνεπήγετο μόνον ἀρνητικὴν ἀναφοράν· τὸ γενησόμενον θὰ ἦτο μὴ δέον. Εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ἔχομεν ἀναφορὰν τοῦ δεδομένου, ἥδη παρόντος αἰσθητοῦ πρὸς τὸ νοητόν, ἥτοι ἀναφορὰν ἐνὸς ἥδη μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ τούτου συνυφασμένου καὶ δεδομένου σκοποῦ πρὸς τὸ αὐτὸν νοητὸν καὶ ὑπολείπεται νὰ ἀναφερθῇ τὸ μικτὸν τοῦτο, ὡς ὅλον, πρὸς μίαν νοητὴν ἀρχήν. Πῶς δέον τὸ μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ συνυφασμένον νόημα, δηλαδὴ πῶς δέον ἡ πρᾶξις νὰ διαμορφωθῇ, τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιδιώκεται ἐν τῇ δεοντολογικῇ ἐρεύνῃ, πέραν τῆς ἥδη περιαιωνίσης ὄντολογικῆς, ἣν καὶ φύσει καὶ λόγῳ προϋποτίθησιν.

Γνῶσις δὲν εἶναι ἀπεικόνισις· ἐνὸς συγκεκροτημένου ὄντος, ἀλλὰ δημιουργία τοῦ ὄντος διὰ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τὸ στοιχεῖον τὸ νοητόν. (3) Ἐπίσης γνῶσις εἶνε ἀν-

(3) Πιλάτων Θεαιτητος 186 B,A, R i c k e r t Der Gegenstand der Erkenntnis 1921 Kap. III σ. 120. Kap. IV σ. 246 Τ h e o d o r a k o p u l o s, Platons Dialektik des Seins 1927 σ. 40, 44 καὶ 66, Νατορp Logik 1910 § 5 σ. 8.

φορὸς ἐνὸς νοητοῦ πρὸς ἔτερόν τι νοητόν. Καὶ εἶναι. ἡ γνῶσις δύντολογική, ὅταν ἡ ἀναφορὴ λαμβάνει χώραν ἀπλῶς μεταξὺ τοῦ καθορίζοντος καὶ τοῦ καθοριστέου, πρὸς ἀνύψωσιν τούτου εἰς τὴν σφαιρίδαν τοῦ ἐπιστημονικῶς ὄντος. Εἶναι δὲ ἡ γνῶσις δεοντολογική, ὅταν ἡ πρὸς τὸ καθορίζον νόημα ἀναφορὰ ἐνὸς πραγματικοῦ δεδομένου μετὰ τοῦ σκυποῦ αὐτοῦ, τοῦ νοήματος αὐτοῦ, ἐνεργεῖται πρὸς καθορισμὸν τοῦ ποιῶς δέον νὰ ἔσηται τὸ διαμορφωτέον, ἵνα ἡ πρὸς τὸ καθορίζον νόημα ἀναφορὰ εἶναι δυνατὴ καὶ δὴ θετικῶς δυνατή. Πᾶν τὸ κατὰ λόγον γνωσκόμενον εἶναι ἀληθὲς καὶ τοῦ ἀληθεῦς ἡ ἔρευνα εἶναι τὸ ἀντικείμενικὸν τῆς ἐπιστήμης. Δεδομένου ὅτεν ὅτι ὑπάρχουν ὄντολογικῶς καὶ δεοντολογικῶς ἀληθῆ (⁴), ὑπάρχουν δύντολογικαὶ καὶ δεοντολογικαὶ ἐπιστῆμαι. (⁵) "Ἐφ" ὅσον δὲ πᾶν τὸ ἐκ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπορρέον δύναται καὶ κατὰ τὸ ὅν καὶ κατὰ τὸ δέον νὰ ἔξετασθῇ, ἔπειται ὅτι ἡ αὐτὴ ἀνθρωπίνη πρᾶξις δύναται νὰ εἶναι ἀντικείμενον ὄντολογικῆς, καὶ ἐν συσχετίσει πρὸς τεθειμένον τέλος, ἀντικείμενον δεοντολογικῆς ἐρεύνης. (⁶)

(4) Μόνον ἀν περιορίσῃ τις τὴν ἔννοιαν τῆς ἀληθείας εἰς τὴν αισθητὴν ἀλήθειαν δύναται νὰ ἀμφισβητῇ τὴν ὑπαρξίν μιᾶς δεοντολογικῆς ἀληθείας. "Αλλως" C o h e r, Ethik des reinen Willens 1921 σ. 425 (422).

(5) Kant Kritik der reinen Vernunft, 1787 (προοιμίου) σ. 12 καὶ 14. Περὶ τῆς ἔννοιας τῆς δεοντολογικῆς ἐπιστήμης ὡρα H u s s e r l, Logische Untersuchungen 1922, I, Prolegomena zur reinen Logik § 14 σ. 40 κ. ἐ. B a u m g a r t e n, Die Wissenschaft vom Recht und ihre Methode 1920, I σ. 37 κ. ἐ. Idem 41 καὶ 45. K e l s e n, Die Rechtswissenschaft als Norm oder als Kulturwissenschaft ἐν Schmollers Jahrbücher Tόμ. 40 σ. 95 κ. ἐ. "Ο G é n y αὐτόθι I. § 22 σ. 68 διαχρίνει δλῶς ἐσφαλμένως τὰς δεοντολογικὰς καὶ τὰς ὄντολογικὰς ἐπιστήμης, ισχυρίζόμενος ὅτι εἰ; τὰς πρώτας δὲν ὑπερισχύει τὸ θεωρητικόν, γνωστικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ τὸ πρακτικόν. «Mais tantôt la connaissance prédomine..., tantôt.. la connaissance s'efface devant l'action, qui exige les plus décisifs efforts». "Εννοεῖται ὅτι μετὰ ταῦτα ἡ διάκρισις ἐπιστήμης καὶ τεχνικῆς εἶναι ἀδύνατος, τῆς τελευταίας ταυτιζομένης μετὰ τῶν δεοντολογικῶν ἐπιστημῶν. ("Ορα αὐτόθι § 23 σ. 70 καὶ § 24 σ. 71). Οὕτω διαχρίνει ὁ G é n y «sciences proprement dites» (σ. 69) «sciences normatives», καὶ τὴν τέχνην «art» (σ. 70) εἰς ἀμφοτέρας τὰς τελευταίας κατατάσσει τὸ δίκαιον, διότι, ἀκριβῶς δὲν χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων. Άι πολλαπλαὶ περιστροφαὶ καὶ οἱ πολυποίκιλοι περιγραφικοὶ δρισμοὶ ἐπιτείνουν τὴν ἀσάφειαν τῶν διαχρίσεων αὐτῶν τοῦ G é n y.

(6) Οἱ νόμοι, ἡ ἡθικὸς καὶ κοινωνικοὶ οἱ διατυποῦντες τὸ δέον, ὡς κρίσεις,

Συμπαραβάλλοντες τὴν ὄντολογικὴν καὶ τὴν δεοντολογικὴν γνῶσιν παρατηροῦμεν ὅτι ἡ δευτέρα συνεπάγεται μίαν μείζονα πλοκὴν κρίσεων, ἥτις ἐμφανίζεται ως ἀνάγκη τῆς τελεολογικῆς σκέψεως, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διποίαν καὶ μόνον δύναται νὰ γεννηθῇ ἡ τὴν ἰστορικὴν γνῶσιν θεμελιοῦσα ἀναφορὰ τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τὸ νοητόν. Τὸ δὲ δυνατόν νὰ ἔνεχῃ καὶ αἰσθητὰ στοιχεῖα τὸ δέον εἶναι πάντοτε νοητόν. Ἡ μείζων ὅμως κρισεολογικὴ πλοκὴ ἐν τῇ δεοντολογικῇ ἐρεύνῃ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ως ἀπομακρύνουσα ταύτην ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως μιᾶς ἀληθείας καὶ ἐπομένως ἀπὸ τῆς γνώσεως. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἀναφερόμενον δὲν εἶναι ἐν προκειμένῳ ἐν τι, ἀλλὰ σχέσις ἐνὸς πρὸς ἔτερον, δὲν θὰ μᾶς δυσκολεύσῃ, ἀφ' ἣς λάβομεν ὑπὸ ὅψιν, ὅτι καὶ τὸ ἐν τι δὲν εἶναι παρὰ σχέσις δύο ἔτεροτήτων. Τὸ ἐν λέγεται καὶ ἐννοεῖται διὰ τῆς ἀναφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὸ δὲν. Ἐχομεν μίαν δεδομένην κατάστασιν ἐγγάμου βίου, ἔχομεν ὡς δεδομένον τὸν σκοπὸν τοῦ διαζυγίου, ως ἐπίσης καὶ τὸν νόμον. Ἀναφέρομεν τὰ δύο πρῶτα εἰς τὸν τελευταῖον, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀναφορᾶς προκύπτον εἶναι τὸ δέον. Ἐχομεν ὅμοίως μίαν παράστασιν ἐκ τοῦ ἀπειρούν τῆς πραγματικῆς ζωῆς τὴν ἀναφέρομεν εἰς ὁρισμένας κατηγορίας τῆς διανοίας καὶ τὸ ἐκ τῆς ἀναφορᾶς προκύπτον εἶναι τὸ φυσικὸν δὲν. Ὄμοίως ἐκ τοῦ ἀπειρούν τῆς ἰστορικῆς ζωῆς ἀναφέρεται τι πρὸς μίαν κοινωνικῶς ἢ μίαν ἀντικειμενικῶς ἵσχουσαν ἀξίαν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς δημιουργεῖται τὸ ἰστορικὸν γεγονός.⁽⁷⁾ Ὁ σκοπὸς ὅστις, σχετιζόμενος πρὸς τι αἰσθητόν, ἀποτελεῖ τὸ ἀναφερόμενον πρὸς τὴν ἐκάστοτε διέπουσαν ἀξίαν, εἶνε ἡ ἡθελημένη μελλοντικὴ διαιρόφωσις τῆς ἰστορικῆς ζωῆς, κατὰ τρόπον ὃστε νὰ πραγματοῦται μία οιδήποτε ὑποκειμενικὴ ἢ καὶ ἀντικειμενικὴ ἀξία, ἥτις, ως τοιαύτη, εἶναι ἀδιάφορος ἐν προκειμένῳ. Δυνατὸν ἄλλωστε καὶ αὐτὸς ὁ σκοπὸς γὰ μὴν εἶναι πιο ἀπό μέσον πρὸς ἀπότερον ἡθελημένον σκοπόν. Δυνατὸν

εἶναι νοητὰ ὄντα, καὶ δύνανται ἐξ ἵσου ὄντολογικῶς ως καὶ δεοντολογικῶς νὰ ἐρευνηθοῦν. Πᾶν δέον, ως ἀξία, εἶναι νοητόν τι καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ὄντολογικῶς ἐρευνητόν. Οὕτω σαφηνίζεται πληρέστερον ἡ μεθοδολογικὴ φύσις τῆς διαχρίσεως ὄντος καὶ δέοντος.

(7) M e z g e r, Recht und Erfahrung Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts (1927-1928) σ. 12.

αὐτὸς ὁ σκοπὸς νὰ εἶναι ἡ πραγμάτωσις τῆς ἀξίας αὐτῆς καθ' ἔαυτὴν τῆς διεπούσης τὴν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀναφοράν. Οὕτω δύναται νὰ ἐπιδιώκεται, εἰς ἐν τῶν προηγουμένων παραδειγμάτων, οὐχὶ ἡ ἀναστροφὴ τῆς ἀγοραπολησίας τῶν κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἡμικῶν συνεπειῶν ἐνεκεν, ἀλλὰ μπλῶς διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου. Ἐνταῦθα ἡ ἀξία εἰς ᾧν ἀναφέρεται ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀξία εἰς ᾧν ἀναφέρεται ὁ λόκηρος ἢ σχέσις εἶναι ἡ αὐτὴ ἀξία. (8)

Ἡ ἴστορικὴ ζωὴ ὀντολογικῶς τε καὶ δεοντολογικῶς διαγιγνώσκεται δι’ ἀναφορᾶς πρὸς τι νοητὸν, πρὸς ἀξίαν, ἥτις χρησιμεύει ὡς ἐκλεκτικὴ ἀρχὴ. (9) Ἀλλ’ εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ ἐκλογὴ συντελεῖται μεταξὺ τῆς ἐτερογενοῦς συνεχείας καὶ ἐκλεκτέον εἶναι ἐν ἴστορικὸν φαινόμενον, ὅπερ ὡς ἐκ τῆς ἀναφορᾶς του πρὸς τὴν ἀξίαν, ἀποκτᾷ τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀντικειμένου εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ ἐκλογὴ συντελεῖται μεταξὺ τῶν διαφόρων δυνατοτήτων πραγματοποιήσεως τοῦ τεθειμένου σκυποῦ καὶ ἄγει εἰς ἐκείνην ἥτις εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν διέπουταν ἀξίαν, ἡ δὲ τοιαύτη ἀξιόλογος δυνατότης ἀποκτᾷ, ὡς ἐκ τῆς ἀναφορᾶς πρὸς αὐτὴν, τὴν σημασίαν ἐπιστημονικοῦ ἀντικειμένου. Ἀξιόλογον μεταξὺ τῶν ὄντων εἶναι ὁ, τι ἐγένετο φορεὺς μιᾶς ἀξίας, μεταξὺ τῶν μὴ ὄντων ἀξιόλογον εἶναι μόνον τὸ δέον. Ὁ μὲν πρῶτος τούτος ἐκλογῆς δημιουργεῖ τὸ ἀντικείμενον τῶν ἴστορικῶν ἐπιστημῶν, ὁ δὲ δεύτερος τὸ ἀντικείμενον τῶν δεοντολογικῶν ἐπιστημῶν. (10)

(8) Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὰς ἐννόμους σχέσεις ἡ ἀξία εἶναι κατὰ κανόνα διάφορος. Πάντοτε διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ἐπιδιώκεται μία ἄλλη ἀξία οἰκονομικὴ ἢ κοινωνικὴ καὶ ὑπ’ αὐτῆς τῆς πολιτείας ἔτι. ‘Ορθῶς ἀπ’ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως χαρακτηριστέον τὸ δίκαιον ὡς τροπικὴ καὶ οὐχὶ τελεούσικὴ λειτουργία τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ορευθεὶμεν, System der Soziologie. Allgemeine Soziologie 1922, I σ. 240.

(9) Τὴν ἀξίαν, ὡς ἐκλεκτικὴν ἀρχὴν τῆς ἴστορικῆς ἐρεύνης κυρίως ἀνέπτυξεν ὁ R i c k e r t, Grenzen der natuwissenschaftlichen Begriffsbildung 1921 Κεφ. IV καὶ III σ. 256, τοῦ αὐτοῦ System der Philosophie I σ. 217.

(10) Τὴν ἀξιόλογήν ἀναφορὶν ὡς βασικήν ἀρχὴν τῆς ἴστορικῆς, οὐχὶ τῆς δεοντολογικῆς γνώσεως, ἔθηκεν κυρίως ὁ R i c k e r t Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung 1921, ίδιᾳ κεφ. IV σ. 245 κ. s. 257 κ. ἐ., τοῦ αὐτοῦ System der Philosophie I σ. 319. Τὴν εἰς τὸ δίκαιον ἐφαρμογὴν ὑπεστήριξεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁ L a s k Gesammelte

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ δημιουργούμενον ἀντικείμενον εἶναι ἀπολύτως ἀτομικόν. "Ἐν καὶ μόνον εἶναι ἴστορικῶς, ἐν καὶ μόνον τὸ δεοντολογικῶς, εἰς τὴν ἑκάστοτε δεδομένην περίστασιν καὶ διὰ τὴν ἑκάστοτε διέπουσαν ἀξίαν, ἀξιόλογον ἀντικείμενον. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις στρεφόμενα πρὸς πραγμάτωσιν κοινωνικῶν, ἡθικῶν ἀξιῶν καὶ ως ἐκ τούτου εἶναι φυσικὸν νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀτομικὸς ὁ φορεὺς τῆς ἀξίας αὐτῆς. Τὸ ὑπὸ τῆς ἀξίας διεπόμενον εἶναι πάντοτε ἀτομικὸν κατὰ τοῦτο, διὰ ἀποκλείεται πᾶν τὸ μὴ ἔχον τὴν ἀξίαν ταύτην. Αφ' ἣς διέπει τὴν ἐπιστημονικὴν διανόησιν μία· ἡθικὴ ἀξία, πανει νὰ στρέφεται πρὸς τὴν δλότητα, ἀλλὰ προσατενίζει μόνον ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀξίαν αὐτήν. Πλὴν τούτων τῶν ως ἀξιολόγων χαρακτηριζομένων, οὐδὲν ὑφίσταται διὰ τὸν οὕτω ἐνεργοῦντα λόγον. Ἡ ἐνέργειά του εἶναι περιοριστικὴ καὶ κατὰ τοῦτο ἐξατομικευτική. Ταῦτα ἵσχουν τόσον διὰ τὰς ἴστορικὰς ὅσον καὶ διὰ τὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας.

"Ἡ γνῶσις τοῦ νομικοῦ εἶναι δεοντολογική. Τὰ νομικὰ φαινόμενα εἶναι ἴστορικὰ καὶ ως τοιαῦτα ἀντικείμενα καὶ δεοντολογικῆς ἐρεύνης. Ἡ κοινωνιολογία καὶ ἡ ἴστορια τοῦ δικαίου ἐξετάζουσι τὰ φαινόμενα τοῦ δικαίου ως ὅντα. Ἐξετάζουσι καὶ αὗται τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου καὶ τὴν συστηματικὴν θέσιν ἑκάστης διατάξεως ἐν μιᾷ νομοθεσίᾳ. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἀξία τοῦ δικαίου χρησιμεύει ως ἐκλεκτικὴ ἀρχὴ τῶν νομικῶν ἀπὸ τῶν μὴ νομικῶν φαινομένων, πλὴν τούτου δὲ καὶ ως ἀρχὴ συστηματοποιήσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀναφερόμενον εἶναι πάντοτε ἐν τι ἐκ τῆς ἐτερογενοῦς συνεχείας τῆς ἴστορικῆς ζωῆς. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ ἥδυνατο καὶ ὁ φιλόλογος νὰ ἐξετάσῃ μίαν διάταξιν νομικήν.

Schriften, Rechtsphilosophie I σ. 377, Radbruch Grundzüge der Rechtsphilosophie σ. 85. Τὸ πῶς δημιουργούνται διὰ τῆς ἀναφορᾶς αισθητοῦ πρὸς νοητὸν τὰ ἀντικείμενα τοῦ φυσικοψυχικοῦ κόσμου δεν ἔχει σημασίαν ἐν προκειμένῳ. Μνημονεύεται ἀπλῶς ὅτι ἡ ἀναφορὰ δὲν εἶναι ἀξιολογικὴ κατὰ τοῦτο, διὰ ἀκριβῶς συνισταται εἰς τὴν ἀπόκρουσιν πάσης ἀξιολογικῆς κρίσεως, πλὴν ἔχεινης ἡτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Ορα Ricket, Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung 1921, Ιδία κεφ. IV σελ. 490, Windelbaud Einleitung in die Philosophie 1923 σ. 241.

Διὰ τὸν νομικὸν ὅμιλος ἡ ἀποψίας εἶναι ἀπολύτως ἄλλοια. Καὶ διὸ αὐτὸν ὑπάρχουν τεθειμέναι διατάξεις καὶ κοινωνικὰ δεδομένα ἀναφερόμενα εἰς αὐτάς, ἀλλὰ οὔτος ἐρευνᾷ ταῦτα ἐν σχέσει πρὸς μέλλοντα σκοπὸν, ἥτοι διερωτᾶται τὶ δέον γενέσθαι ὡς πρὸς τὰ ἴστορικὰ γεγονότα, ἐν τῇ κατευθύνσει αὐτῶν πρὸς τὸν δεδόμενον σκοπὸν καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς δεδομένην ἄξιαν. Δεδομένων τῶν διατάξεων περὶ προστασίας τῆς νομῆς καὶ τοῦ λαβόντος χώραν περιστατικοῦ τῆς διατάξεως καὶ δεδομένου τοῦ σκοποῦ τῆς παύσεως τῆς διαταράξεως, ἐρωτᾶται τὶ δέον γενέσθαι, ἵνα τὸ γιγνόμενον εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸν νόμον. Ἀναφέρεται οὕτω ἡ σχέσις τοῦ περιστατικοῦ τῆς διατάξεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς παύσεως αὐτῆς εἰς τὸν νόμον, δὲ νόμος δέ, ὡς ἄξια, ἀποτελεῖ τὴν ἐκλεκτικὴν ἀρχὴν, ἥτις μεταξὺ ὅλων τῶν δυνατῶν τρόπων ἐπιτεύξεως τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ τῆς παύσεως τῆς διαταράξεως, λαμβανομένων δὲ πάντοτε ὑπὸ ὅψιν καὶ τῶν ὑρισταμένων πραγματικῶν συνθηκῶν, ἐκλέγει τὸν μόνον δυνατὸν τρόπον τὸν συνάδοντα τῷ δικαίῳ, καθορίζει συνεπῶς τὸ δέον.

Μέχρι τοῦτο πρὸς διευκόλυνσιν τῆς κατανοήσεως προϋποθέτομεν τὸν νόμον ὡς δεδομένον ὁριστικῶς. Πρόγματι ὅμιλος συμβαίνει νὰ γεννᾶται ἐκάστοτε τὸ ζήτημα τοῦ ποίος νόμος εἶναι δεδομένος διὰ τὴν ἀναφερομένην σχέσιν τοῦ κοινωνικοῦ φρινομένου καὶ τοῦ σχετικοῦ σκοποῦ. Τοῦτο δὲ θὰ ἔξαρτηθῇ ἐκ τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὴν ἄξιαν τοῦ δικαίου, ἢ μᾶλλον πρὸς τὸ genus proximum, οὗ τὴν εἰδικὴν διαφορὰν ἀποτελεῖ ἡ ἐνδεχομένως ἐφραμοστέα νομικὴ διάταξις. Διότι μόνον διὰ τῆς ἀναγωγῆς εἰς τὸ ἐκάστοτε genus proximum εἶναι δυνατή ἡ ἐν εἰδικῇ περιπτώσει ἀναφορὰ μιᾶς διατάξεως εἰς τὴν ἄξιαν τοῦ δικαίου. Διὰ νὰ κοιθῇ ἐὰν ἡ αἱ περίπτωσις ὑπάγεται εἰς τὴν Α διάταξιν, δέον νὰ ἀναφερθῇ ἡ αἱ πρὸς γενικωτέραν τῆς Α διατάξεως διάταξιν Α', καθότι ἐκ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης μόνον θὰ ἥδυνατο νὰ διαπιστωθῇ ὅτι πράγματι ἡ Α καὶ ὅχι ἡ Β καὶ ἡ Γ διάταξις, αἱ ὅποιαι ἀποτελοῦσι ἀπασι τοικαὶ εἰδικὰς διαφορὰς τῆς γενικωτέρας διατάξεως Α', εἶναι καὶ ἡ δέουσα νὰ διακαθορίσῃ τὴν περίπτωσιν α. Ἄλλὰ καὶ ἡ Α' εἶναι εἰδικὴ διαφορὰ γενικωτέρας διατάξεως Β'. δέον ὅτεν νὰ ἀναφερθῇ ἡ Α' πρὸς Β ἵνα διαπιστωθῇ ἂν πράγματι ἡ Α' εἶναι ἡ καθορίζουσα ἄξια κ. ο. κ. μέχρι τῆς ἄξιας τοῦ δικαίου. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν δύναται νὰ σταματήσῃ καὶ πρέπει ἐκάστοτε νὰ ἐρωτᾶ ὁ νομικὸς ἀφ πράγματι ἡ περίπτωσις α δύναται πολιτειακῶς, ἐννόμως νὰ ουδεὶ-

συῆς ή δν πρόκειται περὶ περιπτώσεως ἐξερχομένης τῶν δρίων τοῦ δικαίου. (II)

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ δεοντολογικὴ ἔρευνα, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ νομική, προϋποτίθητιν κατ' ἀρχὴν σύστημα κανόνων κορυφουμένων εἰς τὴν τὸ ὅλον σύστημα διέπουσαν καὶ διεισδύουσαν ἀξίαν τοῦ δικαίου. Καὶ μόνον τότε γινώσκεται μία περίπτωσις νομικὴ τελειωτικῶς, ὅταν καθορισθῇ ἀπολύτως ἡ θέσις αὐτῆς εἰς τὸ ὅλον σύστημα τῶν κανόνων δικαίου. Αἱ εἰδικαὶ διατάξεις ἐλκουν τὴν ἴσχυν αὐτῶν ἐκ τῶν γενικωτέρων, αἱ δὲ γενικότεραι ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ δικαίου. Διότι ὁ νομικὸς θὰ σκεφθῇ ποῖος νόμος εἶναι ἐφαρμοστέος εἰς ἐκάστην περίπτωσιν. δηλαδὴ διατὶ ἴσχυει οὗτος ἢ ἔκεινος ὁ νόμος εἰς ἐκάστην περίπτωσιν, Ἐλλὰ ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἔρωτικην αὐτὴν δὲν δύναται νὰ δοθῇ παρὰ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν γενικωτέραν διάταξιν, ἵστις ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἴσχυς πάλιν διακαθορίζεται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ἑτέραν γενικωτέραν διάταξιν καὶ τοῦτο μέχρι τῆς γενικωτάτης ἀξίας κοῦ δικαίου. (12) Οὕτω διακοθορίζεται τελειωτικῶς ἡ ἐκάστοτε ἴσχυς δλῶν τῶν ἐκάστοτε ἐφαρμοστέων διατάξεων, ἀπὸ τῆς γενικωτάτης διατάξεως τοῦ δικαίου, διὰ μέσου τῶν διαμέσων πολιτειακῶν ἢ νομικῶν ἀξιῶν, μέχρι τῆς εἰδικῆς διατάξεως, ἵστις τελικῶς λαμβάνει χώραν ἡ ἐφαρμογή. Αὐτὸς εἶναι ὁ εἰδικὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ νομικοῦ, ὅστις εἶναι ἄλλωστε ἐν πάσῃ δεοντολογικῇ ἐπιστήμῃ λογικῶς ἀναγκαῖος. Τὶ ἴσχυει ἐπὶ τοῦ ἐκάστοτε προκειμένου, αὐτὴν εἶναι ἡ εἰδικὴ μορφὴ παντὸς νομικοῦ προβλήματος. (13) Καὶ εἰς τοῦτο βεβαίως

(11) Mezger, Recht und Erfahrung in Zeitschrift für Theorie des Rechts II (1927-1928) §. 13.

(12) Ἐν πάσῃ δεοντολογικῇ ἐπιστήμῃ ὑποτίθεται ως βάσις μία ἀρχὴ ἡ
ἥς πᾶς κανὸν ἀρύεται τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ. Husserl, Logische Unter-
suchungen 1922 σ. 45 καὶ 236. Η Grundnorm τοῦ Husserl είναι σχετική
πρός τὴν Ursprungsnorm τοῦ Kelsen, Allg. Staatslehre 1926 σ. 104
τοῦ αὐτοῦ Der soziologische und der juristische Staatsbegriff 1922 σ.
87, 94 κ. 102.

(13) 'Ο Γένυ αὐτόθι I § 43 σ. 123 ἐν συγκρ. πρὸς § 51 σ. 178 φανεῖται θεωρῶν τὴν δεοντολογικὴν γνῶσιν, ἵτοι τὴν αὐστηρὰν λογικὴν ἀπαγγήλην τοῦ δέοντος ἐκ τοῦ ἔκαστοτε ἴσχυοντος κανόνος, ὃς τὸ κυριώτερον τεχνικὸν μέσον, οὐχὶ ὡς τὴν βάσιν τῆς νομικῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως. "Ορα καταφέρω § 5.

δέν δύναται οὔτε ἡ ἴστορία, οὔτε ἡ κοινωνιολογία νὰ ἀπαντήσουν. (14)

§ 3. Ἡ θεμελίωσις τῆς δεοντολογικῆς ἐπιστήμης δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκην τοῦ καθορισμοῦ τῶν δρίων αὐτῆς ἀπὸ τῆς τεχνικῆς, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον εὐρύτατα χαρακτηρίζεται ἡ νομικὴ ἔρευνα, ὡς σύνθεσις ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν στοιχείων. Ὁ χωρισμὸς τῆς ὁντολογικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τῆς τεχνικῆς εἶναι πασίδηλος καὶ δὲν χρήζει περαιτέρω ἔρευνης. Ἡ τεχνικὴ ἔρευνα πάντοτε ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν πραγμάτωσιν ἐνὸς δυνατοῦ σκοποῦ. Ἡ ἐπιστήμη ἡ ὁντολογικὴ ἀγνοεῖ αὐτὸν τὸ στοιχεῖον καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅποι σκέπτεται τελεολογικῶς, διότι εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν τὸ τέλος θεωρητέον ὡς ἰδέα καὶ εὑρετικὴ ἀρχή, οὐχὶ δὲ ὡς τεθειμένος σκοπός.

“Ο χωρισμὸς τῆς τεχνικῆς ἀπὸ τῆς δεοντολογικῆς ἐπιστήμης ἐνέχει μείζονας δυσχερείας. (1) Εἶναι ἐν πρώτοις ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως ὅτι καὶ ἡ τεχνικὴ εἶναι γνῶσις, ἐφ' ὃσον γνῶσις συντελεῖται διὰ τῆς ἀλληλαναφορᾶς ἐνὸς αἰσθητοῦ πρὸς ἐν νοητὸν ἥ καὶ δύο νοητῶν πρὸς ἄλληλα καὶ τούτων ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ἀληθείας. Τοῦτο πράττει δὲ μελετῶν τὴν οἰκοδομικὴν τόσον, ὃσον καὶ δὲ μελετῶν τοὺς βιολογικοὺς ἥ τοὺς πολιτειακοὺς νόμους καὶ δὴ εἰς ἀμφοτέρας

(14) Ὁ διακαθορισμός τῆς διαφορᾶς τοῦ δεοντολογικῶν καὶ τοῦ ὁντολογικῶν σκέπτεσθαι ἔξηγεται τὸ ἀδύνατον τῆς συγχύσεως κοινωνιολογίας καὶ νομικῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἀκόμη δταν τὸ ἔρευνώμενον ὑλικὸν εἶναι τὸ αὐτό, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ μέθοδοι θά μένουν διάφοροι. Ἡ κοινωνιολογικὴ παρατήρησις δύναται ἀπλῶς νὰ βοηθήσῃ εἰς τὸν διακαθορισμὸν τοῦ περιεχομένου τοῦ δέοντος καὶ δὴ τοῦ πολιτειακοῦ, ὃπερ μόνον ἐνδιαφέρει τὸν νομικόν. Ἀλλὰ τὸ πόρισμα τῆς παρατηρήσεως αὐτῆς καθίσταται ἀντικείμενον τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ἀφ' ἣς δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν πολιτειακὴν ἀξίαν, ἀποτελέσῃ μέρος τοῦ συστήματος τῶν κανόνων δικαίου. Περὶ τοιούτου ἀπολύτου μεθοδολογικοῦ χωρισμοῦ κοινωνιολογίας καὶ νομικῆς, ὅρα K e l s e n Hauptprobleme der Staatslehre 1911 σ. 58 τοῦ αὐτοῦ Der soziologische und der juristische Staatssbegriff 1922 ἰδίᾳ σ. 75 κ. Ἑ. M. W e b e r Wirtschaft und Gesellschaft 1921 Kap. VI § 1 σ. 368. Ἀλλως Kantorowicz, Soziologie und Rechtswissenschaft σ. 27—29, S i n z h e i m e r, Die soziologische Methode in der Privatrechtswissenschaft, σ. 24.

(1) Ὅρα περὶ αὐτῆς γενικῶς H u s s e r l, Logische Untersuchungen, I Prolegomena zur reinen Logik, 1922 σ. 47. Baumgarten, Die Wissenschaft vom Recht und ihre Methode, 1920 I σ. 38.

τὰς περιπτώσεις, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς εἰδικὴν περίπτωσιν ἐφαρμογῆς τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀξίας. Ἀλλὰ ἡ τεχνικὴ προσθέτει καὶ σύστημα γνώσεων, λογικὴν ἐνότητα γνώσεων, ἵτοι ἐπιστήμην, ἀλλὰ ἐπιστήμην ἄλλης μορφῆς διαφερούσης καὶ ἀπὸ τὰς ὅντολογικὰς καὶ ἀπὸ τὰς φυσικὰς, εἰδικῶς δὲ καὶ ἀπὸ τὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας. Ἡ ἀναφορὰ ἐν τῇ τεχνικῇ συντελεῖται πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ οὐχὶ πρὸς κοινωνικὰς καὶ ἡθικὰς ἀξίας. Συνέπεια δὲ τούτου εἶναι ὅτι τὸ ἐκ τῆς ἀναφορᾶς προκύπτον δὲν εἶναι δέον, δπως εἰς τὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας, ἀλλ’ οὔτε καὶ δη̄ αἰσθητὸν ποτέ, δπως εἰς τὰς φυσικὰς, ἀλλὰ πάντοτε νοητόν τι καὶ δῆ, ὑποθετικὴ χρίσις, συνισταμένη εἰς τὴν εἰδικὴν ἐφαρμογὴν ἐνὸς φυσικοῦ νόμου. Ἡ ἄλλη λαναφορὰ ἔξι ἥς προκύπτει τὸ δέον καὶ τὸ τεχνικῶς ποιητέον δμοιάζουσι, καθότι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὑπάρχει ἐν πραγματικὸν δεδόμενον, εἰς πραγματικὸς ἡθελημένος σκοπὸς καὶ ἡ ἀναφορὰ αὐτῶν πρὸς νοητόν τι. Τὸ ἐκ τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς δμως προκύπτον δὲν εἶναι ποτὲ τὸ αὐτό, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι, ὡς ἐρρήμη, τὴν μίαν φορὰν ἀναφέρεται ἡ σχέσις εἰς φυσικὸν νόμιν, τὴν ἄλλην εἰς κοινωνικὴν ἀξίαν. Ἐξ αὐτῆς τῆς διαφορᾶς προκύπτει ὅτι πρὸς ἐπίτευξιν ὠρισμένου σκοποῦ τεχνικοῦ ὑπάρχει μία δυνατὴ ὁδός, πίστης ἄλλης ἀποκλειομένης ὑπὸ τῆς ἀναγκαιότητος τοῦ φυσικοῦ νόμιου· τοῖναντίον πρὸς ἐπίτευξιν ὠρισμένου ἴστορικοῦ σκοποῦ ὑπάρχουν πολλαὶ δυναταὶ, ἀλλὰ μία ἀξιόλογος ὁδός, ἢ ὅποια δὲν ἐπιβάλλεται ἀνάγκῃ καὶ φύσει, ἀλλὰ ἀπορρέει ἔξι αὐτῆς τῆς ἐλευθέρας βουλίσεως. Εἰς τὴν τεχνικὴν δ σκοπὸς εἶνε ἐλεύθερος ἀξίας. Τὸ ἂν οἰκοδομηθῇ ἢ δχι μία οἰκία εἶναι ἀξιολογικῶς ἀπολύτως ἀδιάφορον. Εἰς τὴν δεοντολογικὴν ἐπιστήμην δ σκοπὸς ἐρευνᾶται ἀξιολογικῶς καὶ μόνον ὡς ἀξιόλογος καθίσταται ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Δεδομένου δὲ ὅτι οἱ ἴστορικοὶ σκοποὶ εἶναι ἀλλεπάλληλοι, κρίνεται ἀξιολογικῶς ὀλόκληρος ἢ ἀλυσσις αὐτῶν καὶ μόνον δι' ἀξιόλογον τοιαύτην ἀνακύπτει ἡ ἔννοια τοῦ δέοντος. Τὴν διαφορὰν τῆς τεχνικῆς ἀπὸ τῆς δεοντολογικῆς ἐπιστήμης τὴν θεμελιοῦ ὅθεν ἡ διαφορὰ τῆς φύσεως ἀπὸ τῆς ἴστορίας.

Μέχρι τοῦτο ἐγένετο μνεία τῆς τεχνικῆς, ώς κινουμένης μόνον ἐν τῷ φυσικῷ καὶ οὐχὶ τῷ κοινωνικῷ ἢ ἴστορικῷ κόσμῳ. Ὄτε ὅμως γίνεται λόγος περὶ τεχνικῶν στοιχείων ἐν τῷ δικαίῳ δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ φυσικοτεχνικῶν στοιχείων, ἀλλὰ περὶ μεταγγισμοῦ τῆς τεχνικῆς σκέψεως εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου. Ἡ τοιαύτη τεχνικὴ σκέψις, ἀποτελοῦσα «μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος», παρορᾶ τὴν βασικὴν διαφορὰν φύσεως καὶ ἴστορίας. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τῷ δόντι στρέφεται ἡ σκέψις εἰς τὸ τὸ ποιητέον. Ἀλλὰ τὴν μίαν μὲν φορὰν τὸ ποιητέον εἶναι δέον, τὴν δὲ ἐτέραν ἀναγκαστικῶς ποιητέον, δυνάμει τῶν νόμων τῆς φύσεως. Πρόκειται περὶ ἔξωτερης διμοιότητος, μὴ θεμελιούσης καὶ ταῦτα μεθόδου. Ἡ μὲν διμοιότης προκύπτει ἐκ τῆς θέσεως ἐνὸς σκοποῦ, ἢ δὲ διαφορὰς ἀφ' ἐνὸς ἐκ τῆς ἀξιολογικῆς θεμελιώσεως αὐτοῦ, ἀφ' ἐτέρου ἐκ τῆς ὑποθετικῆς θέσεως αὐτοῦ.

«**Υπὸ τοιαύτην** ἔννοιαν τὸ δίκαιον δὲν εἶναι ποτὲ ἀντικείμενον τεχνικῆς. Πᾶσα ἔννοια τοῦ δικαίου εἶναι δεοντολογική. Ἡ ὑποθετικὴ μορφὴ τῶν διατάξεων δικαίου, δὲν πρέπει νὰ συγχυσθῇ μὲ τὴν ὑποθετικὴν θέσιν τοῦ σκοποῦ ἐν τῇ τεχνικῇ. Τό· εάν κλέψῃς θὰ τιμωρηθῇς καὶ τὸ ἐὰν θέλῃς νὰ δίψῃς γέφυραν, πρέπει νὰ ἐφαρμόσῃς τοὺς τάδε καὶ τάδε φυσικοὺς νόμους· δὲν εἶναι λογικῶς δικοιαῖς κρίσεις. Διότι ὁφείλω νὰ μὴν κλέψω· ἀλλὰ οὔτε ὁφείλω, οὔτε δὲν ὁφείλω νὰ κτίσω γέφυραν. Δυνατὸν νὰ γέννηθῇ ἢ ἔξῆς ἀντίρρησις· βεβαίως δὲν ὁφείλω νὰ συνάψω ἀγοραπωλησίαν, ἀλλ' ἂν συνάψω αὐτήν, ὁφείλω νὰ ἐφαρμόσω τοὺς τάδε καὶ τάδε νόμους, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν τεχνικῶν φαινομένων. Ἐγταῦθα παρορᾶται τὸ ἔξῆς· ἐν συνόλῳ ὁφείλω νὰ ἐφαρμόζω τοὺς πολιτειακοὺς νόμους, πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἔννομοι σχέσεις καὶ νόμοι ρυθμίζοντες αὐτάς, ἐνῶ δὲν πρέπει νὰ ἐφαρμόζω διὰ τεχνικοὺς σκοποὺς τοὺς φυσικοὺς νόμους, διὰ τὸν λόγον ὅτι περιττεύει νὰ ὑπάρχουσι τεχνικοὶ σκοποὶ καὶ τεχνικαὶ λειτουργίαι. Ἀπὸ καθαρῶς γενικῆς ἀπόψεως, οὐδὲν ἐπιβάλλει ταύτας, ἐκτὸς ἂν ὡς πράξεις κοινωνικαί, θεωρηθοῦν ἀξιολογικῶς.

Πᾶσα μὴ καθαρῶς μορφολογικὴ δεοντολογικὴ κόίσις πρέπει νὰ εἶναι ὑποθετικῶς διατετυπωμένη, διότι ἀποτελεῖ, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ἰδεδομένον σκοπόν, τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ καθηροῦ νόμου. Ἀλλ' ὡς τοιαύτη ἐφαρμογὴ εἶναι κατ' ἀπόλυτον τρόπον τεθειμένη, κατηγορηματικῶς καὶ οὐχὶ ὑποθετικῶς. Τούναντίον ἵσχυει περὶ τῆς τεχνικῆς.

Ἐπίσης καὶ τὸ ἔξενάγκαστον τοῦ δικαίου δὲν πρέπει νὰ συγχυ-

συνή μὲ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν φυσικῶν νόμων. Ἡ δεοντολογικὴ ἰσχὺς τοῦ δικαίου ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ ἰσχὺν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Τὸ δικαιον ἴσχυει ὡς ἀξία καὶ κρατεῖ ὅχι φύσει, ἀλλὰ θέσει. Ἐτέθη δὲ τὸ ἔξαναγκαστὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, τῆς ἀναγνώριζούσης τὴν ἀξίαν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐπιδιωκούσης τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἴστορικῆς ζωῆς, συμφώνως πρὸς τὴν ἀξίαν αὐτῆν. Τὸ ἔξαναγκαστὸν τοῦ δικαίου θεμελιοῦται ἀμέσως ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας, οὐχὶ δὲ ἐμμέσως διὰ τῆς διανοίας, ὥπερ συμβαίνει διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ φυσικοῦ νόμου. Οὔτω καθωρίσθησσαν τὰ ὄρια τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς δεοντολογικῆς ἐπιστήμης καὶ διεπιπτώθη, ὅτι οὐδεὶς συνταυτισμὸς εἶναι δυνατός, μεταξὺ τῶν ὁντολογικῶν καὶ δεοντολογικῶν ἐπιστημῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς τεχνικῆς ἀφ' ἐτέρου καὶ ὅτι πρόκειται περὶ καθ' ὅλα διακεκριμένων κατευθύνσεων τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως.

Τὴν ἔξατομίκευσιν καὶ τὴν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς εἰδικὴν περίπτωσιν ἐφαρμογὴν τοῦ φυσικοῦ νόμου ἐπιτελεῖ ἡ τεχνική. Τὴν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς εἰδικὴν ἐκάστοτε περίπτωσιν ἔρευναν τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν ἐπιτελεῖ ἡ δεοντολογικὴ ἐπιστήμη. Τὸ χαρακτηρίζειν ὅμεν τὴν τοιαύτη γλειτουργίαν τεχνικήν, λόγῳ τῆς διμοιρίης ἣν ἔχει πρὸς τὴν τεχνικήν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, προδίδει τὴν σύγχυσιν φυσικῶν νόμων καὶ κοινωνικῶν ἀξιῶν, φύσεως καὶ ἴστορίας καὶ πάντως ἀτυχεστάτην δρολογικῶς διατύπωσιν, ἡ δποία θὰ συνεπήγετο τὴν ἀνάγκην διαρκῶν ἕξιγήσεων πρὸς ἀποφυγὴν μεταβάσεων εἰς ἄλλο γένος.

Ἐὰν ὅμως ὁ καθορισμὸς τοῦ δικαίου, ὡς τεχνικῆς, εἶναι πλάνη, θὰ ἀπετέλει ἔτι βαρύτερον ὅλον θῆμα ὁ διχασμὸς τῆς νομικῆς, οὗτος ὥστε μέρος αὐτῆς νὰ κατετάσσετο εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ δὴ τὴν ὁντολογικὴν καὶ μέρος εἰς τὴν τεχνικήν. Εἰς τοιαύτην λύσιν ἀγονται οἱ ἀγνοοῦντες τὴν δεοντολογικὴν σκέψιν, ἡ δποία πληροῦ τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τοῦ νομικοῦ, ὡς καὶ οἱ ἐλλείψει αὐτῆς, δημιουργοῦντες μίαν μεθοδολογικῶς ἀδύνατον μῆξιν, ἀφ' ἐνὸς ὁντολογικῶν καὶ ἀφ' ἐτέρου τεχνικῶν στοιχείων.

Εἶναι ἔκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως ὅτι ἡ δεοντολογικὴ σκέψις ἔνέχει καὶ ὁντολογικὰ στοιχεῖα, προϋποθέτει τὴν γνῶσιν τῶν ἀξιῶν ἀφ' ὧν ἐδράζεται καὶ εἰς ᾖς ἀναφέρεται καὶ ὅτι ὅμοιως ἡ τεχνικὴ προϋποθέτει τὴν γνῶσιν τῶν φυσικῶν νόμων. Ἀλλὰ οὐδαμῶς ὡς ἐκ τούτου ἔπειται ὅτι ἡ δεοντολογικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶναι παρὰ ὑπέρθινες.

δὺς στρωμάτων, ἐνὸς ὀντολογικοῦ καὶ ἐνὸς τεχνικοῦ. 'Υπεράνω τοῦ διχασμοῦ αὐτοῦ διέπει τὴν δεοντολογικὴν σκέψιν, ὅπως καὶ τὴν τεχνικὴν, ἡ ἀδιάσειστος λογικὴ ἐνότης, οἵτις θεμελιοῦται διὰ τῆς ἀναφορᾶς ἐνὸς δεδομένου ἐν σχέσει πρὸς ἕνα σκοπὸν καὶ τούτων πρὸς νοητήν τινα ἀρχήν. 'Ἐξ αὐτοῦ δικαιολογεῖται ἡ ὑπαρξίας μιᾶς δεοντολογικῆς ἐπιστήμης, οὐλως διαφόρου τῆς ὀντολογικῆς, καὶ ὅτε ἀκόμη ἀναφέρεται εἰς τὰ αὐτὰ ἴστορικὰ δεδομένα.

'Αλλὰ καὶ ἡ συσχέτισις τῆς δεοντολογικῆς καὶ τῆς τεχνικῆς σκέψεως εἶναι αὐτοδήλως ἀδύνατος ἐξ αὐτῶν τῶν διαφορῶν αἱτίνες προηγουμένως ἀνεπτύχθησαν. Δὲν δύναται εἰς σκοπὸς νὰ εἶναι συγχρόνως κατηγορικῶς καὶ ὑποθετικῶς τεθειμένος. Δὲν δύναται τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον νὰ εἴναι δέον καὶ ἐν ταύτῳ τεχνικῶς ἀναγκαῖον.

§ 4. 'Ἐν τούτοις ἐπεξαιρήθη ἐντὸς τῆς νομικῆς λειτουργίας νὰ διακοινθῇ ἐν ἐπιστημονικὸν καὶ ἐν τεχνικὸν στοιχεῖον καὶ δὴ κατὰ τρόπον ὅστις, ἀπὸ πρώτης ἀπόψεως, δὲν γεννᾷ κάμμιαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς εὑσταθείας αὐτοῦ. 'Υπάρχουσι πράγματι κοινωνικοὶ νόμοι οἱ ὅποιοι ὑφίστανται, ἴστορικῶς ἔξεταζομένου τοῦ ζητήματος, πρὸν ἦν ὁ πολιτικὸς κυρίαρχος ἢ ὁ νομοθέτης θετικίσουν αὐτοὺς ὡς δίκαιον. Κέκτηνται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ήττον γενικὴν ἵσχυν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ καὶ ἐμφανίζονται εἰς τὸν νομοθέτην ὡς τι δεδομένον.

Αὐτοὶ οἱ νόμοι θεωροῦνται προερχόμενοι οὐχὶ ἐκ τῆς πολιτειακῆς ἔξουσίας, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς «τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων», ἐκ τῶν φύσει ἀναγκαίων σχέσεων τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἄλλήλους, ἀποτελοῦντες συνήθως μέρος τῆς κοινῆς συνειδήσεως ἐνὸς κοινωνικοῦ συνόλου. Δεδομένου δὲ ὅτι αἱ κοινωνικαὶ ἀξίαι κατισχύουν τῶν πολιτειακῶν, εἶναι ὁ νομοθέτης ἡγαγκασμένος νὰ ἀποδεχθῇ καὶ θέσῃ τοὺς ἀνωτέρω κοινωνικοὺς γόμους ὡς βάσεις τοῦ συστήματος τῶν πολιτειακῶν θεσμῶν· εἶναι ὅμως ἡγαγκασμένος γὰρ βαδίσῃ καὶ περαιτέρω. Πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν νόμων αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ, κατὰ τρόπον πραγματοῦντα τὴν ἀσφάλειαν καὶ διμοιομορφίαν τῶν συναλλαγῶν, μὲ τίθησι ὡς εἰδικὸν σκοπὸν αὐτῆς ἡ πολιτειακὴ κοινωνία, ὡς ἔχει σήμερον διαμορφωθῆ, προσαπαιτεῖται καὶ διλόκληρον δίκτυον ὑποθετικῶν κρίσεων, ὅπερ θὰ μᾶς ἀγάγῃ ἀπὸ τῆς γενικότητος τοῦ κοινωνικοῦ προιτάγματος μέχρι τῆς ἀπολύτου ἀτομικότητος τοῦ κοινωνικοῦ φαινομένου. 'Αφ' ἦς ὁ κοινωνικὸς νόμοις, ὅστις καὶ πρότερον ἵσχε καὶ ἐφηρμόζετο, διοχετευθῆ ἐκ νέου πρὸς τὴν ζωήν, μέσω τῆς πολι-